

Розділ III. КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО. КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНИХ СФЕР ДІЯЛЬНОСТІ

Part III. CULTURE AND SOCIETY. CULTURE OF PROFESSIONAL SPHERE OF ACTIVITY

УДК 008:379.8

ДОЗВІЛЛЯ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ УТОПІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ: КУЛЬТУР-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС

Петрова Ірина Владиславівна – доктор культурології, професор,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ
orcid.org/0000-0002-8146-9200
doi.org/10.35619/ucpmk.vi31.231
petrovaiw@gmail.com

Метою статті є обґрунтування значимості дозвілля у контексті утопічного дискурсу. Методологія дослідження охоплює загальнонаукові, історичні й культурологічні методи. Наукова новизна дослідження полягає у систематизації дозвілєвого досвіду, накопиченого в різноплановій «утопічній» літературі. Висновки дослідження доводять, що дозвілля є невід'ємною складовою моделі ідеального суспільства. Раціоналізм та регламентація дозвілєвих практик необхідні задля удосконалення суспільного життя й виховання «нової» людини. Співвідношення роботи й дозвілля характеризується неперервним дискурсом про трансформацію праці як важку трудову повинність у вільну, креативну форму людської діяльності.

Ключові слова: утопія, дозвілля, культура, утопічна традиція, країна щастя, ідеальна держава.

Постановка проблеми. Протягом історії розвитку людства увагу філософів, істориків, культурологів, політиків, футурологів, привертало питання, пов'язане з удосконаленням реального життя, його ідеальною моделлю, співвідношенням наявного та бажаного. Спроби покращання світу знаходять відображення у численних утопічних концепціях, які виникають уже на ранніх стадіях людського розвитку, обґрунтовані у творах всесвітньо відомих мислителів й здавна є об'єктом прискіпливої уваги вчених.

Сутність будь-якої утопічної ідеї полягає в глибокому переконанні того, що суспільні негаразди можливо усунути (викоринити), застосувавши певну універсальну модель розбудови суспільства («країни щастя», ідеальної держави, Аркадії, Атлантиди, Едему, Ельдорадо, «країни Кокейн»). Цей неперервний потяг людини до реалізації ідеального облаштування соціуму, дозволяє сприймати утопію як «антропологічну особливість» та «похідну суспільної свідомості людства» [21; 6-7], що характеризується усвідомленням соціального ідеалу, критикою наявного стану речей й бажанням удосконалити суспільне майбутнє. Тому в сучасному світі утопічні проекти й ідеї використовуються для передбачення віддаленого майбутнього або ж прогнозування відповідних соціальних наслідків.

Прикметно, що в описах та обґрунтуваннях утопічних сюжетів особлива увага приділяється дозвіллю, адже воно виконує в ідеальному суспільстві ряд важливих функцій, зокрема – ідеологічну, політичну, виховну, просвітницьку. Тому системний аналіз рефлексії дозвілля й дозвілєвих практик у контексті еволюції утопічних ідей, власне як і оцінка ролі дозвілля у становленні утопічної свідомості людства, являє науковий інтерес, адже може сприяти реалізації тих сюжетів, що генеруються вченими й практиками з метою удосконалення сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Еволюція утопічного міфу та історія європейської утопічної традиції; аналіз сукупності ідеальних соціальних умов для побудови досконалого суспільства; складові та основоположні принципи утопічних концепцій, вивчаються багатьма вченими [20, 21, 22]. Праці, присвячені розвитку утопічної традиції в європейській культурі, характеризуються неймовірною множинністю й різноманітністю дослідницької проблематики. Проте питання ролі та значимості дозвілля в утопічних ідеях, концепціях та проектах, предметом окремого наукового дослідження у вітчизняній культурології не ставало.

Маючи неабиякий ідеологічний потенціал на шляху побудови ідеальної моделі утопічного суспільства, дозвілля залишається практично невивченим, обмежується поодинокими трактуваннями, неоднозначними за змістом та дослідницькою методологією, розпорошеними у різних джерелах. Тому *метою дослідження* є обґрунтування ролі та значимості дозвілля у контексті європейської утопічної традиції.

Розпочинаючи теоретичний дискурс, маємо зазначити, що про значимість дозвілля й доцільність використання дозвіллевих практик в ідеальному суспільстві йдеться ще у соціальних утопіях античного світу, зокрема у гомерівській Одиссеї, «золотому столітті» Гесіода, державах-полісах Платона й Аристотеля, сонячних островах Ямбула, саді Епікура, сільському otium римських поетів та мислителів.

Так, мрію греків про життя, сповнене блаженства, чарівну країну миру і мудрості, виражає розповідь Гомера про казковий острів феаків, які не зайняті трудовою діяльністю: «Любимо завжди ми учти з кіфарою, співи і танці // Теплі купелі, і ложе м'яке, й свіжо змінені шати» [9; 174].

У працях Гесіода змальовується золотий вік, коли людське життя було далеке «як від тяжкої праці, так і від горя» й працювали люди лише за власним бажанням та «в мирності серця», адже були «на всі блага багаті», а життя спливало за веселощами та у розвагах («завжди на учтах вони веселились, не відавши лиха») [8; 119].

В ідеальній державі Платона дозвілля, що «подароване» людству богами, набуває соціального навантаження й має використовуватися «щоб можна було виправити недоліки виховання на святкуваннях» [16; 101]. Тому в ідеальній державі мислителя такі процеси як дозвілля, виховання і просвітництво взаємопов'язані, а їхній перебіг регулюється державою. Розподіл дозвіллевих практик на «дозволені» чи «заборонені» здійснюється шляхом цензурування й запровадження відповідних законів, що має убезпечити людину від недозволених наслідувань, особистісної інтерпретації, введення інновацій чи отримання заборонених задовольнень [15; 112]. Участь населення у різноманітних дозвіллевих практиках також визначається державою [16; 251].

Про значимість дозвілля в ідеальній державі розмірковує й Аристотель, переконаний, що життя людини «розпадається на заняття й дозвілля, на війну і мир, а вся діяльність людини спрямована почасти на необхідне й корисне, почасти – на прекрасні заняття» [5; 203]. За вміння громадянами «насолоджуватися миром і [правильно] користуватися дозвіллям» [5; 204] несе відповідальність законодавець, який повинен забезпечити громадянам не лише мирне існування, але й змістовне дозвілля [5; 205]. Тому політичні, військові та дозвіллеві процеси потрібно розглядати у їхній цілісності, адже кінцевою метою війни є мир, а метою роботи – дозвілля [5; 205].

В античному Римі формується утопічна ідея про ідеал «сільського дозвілля» (Вергілій, Гораций, Пліній Молодший, Марціал), який згодом, втілюючись у пасторальній літературі, набуде популярності в аристократичних колах Європи XVI-XVIII ст. [10; 169]. Так, Пліній Молодший у своїх листах захоплено писав про ту насолоду, яку отримував у години дозвілля у Лаврентійському угідді: «читаю або пишу, або навіть витрачаю час на догляд за тілом: адже воно підтримує душу... О правильне, чисте життя, о солодке, чесне дозвілля...!» [17]. Мрії про ідеальне дозвілля у сільській місцевості втілені і в епіграмах Марціала: «Ах, коли б же то нам, Марціале любий, Довелося діждати хоч на старість щастя: По вподобі своїй укладати дозвілля, У правдивих тонуть життєвих вигодах ... Наше діло було б: прогулянки, книги, Поле, терми, гаї та джерела дальні. Ото б радість була, безтурботна віха...» [3; 457]. Досягнути життєвого блага, яким було «життя у дозвіллі», можна читаючи, роздумуючи про добро і зло, спілкуючись з друзями, «живлячи розум» новими знаннями, «перетравлюючи їх», тобто засвоюючи душею і розумом [19].

Тобто, античні мислителі, подарувавши європейській культурі утопію у різних її формах, зацентрували увагу на доцільності використання дозвілля на шляху побудови ідеального світу.

Середньовічна утопія, будучи похідною, передусім, від релігійної свідомості, формується в сталих описах про неземний рай та найяскравіше втілена у творах провідного ідеолога Середньовіччя Святого Августина. Вона ґрунтується на ідеї про існування двох світів – божественного і земного, наслідком боротьби яких є вічні страждання для невірних і «невимовне блаженство» для тих, хто шукає світу Божого. Якщо на землі переважає утилітарний підхід до життя, то небесний світ сповнений духовної насолоди як єдино істинної і блаженної, пов'язаної з вищими, абсолютними істинами. У трактаті «Про істинну релігію» дозвілля відтворене як стан спокою і споглядання Бога [2; 41]. На запитання, чим зайняті святі, обрані до Міста Божого, Августин відповідав: «Сказати чесно, я не знаю, яке це буде заняття, або краще – спокій і дозвілля» [1; 1281]. Проте досягти цього «нескінченного дозвілля» можна лише за умови поступового сходження людини від чуттєвого сприйняття до споглядання як стану єдності з абсолютною істиною, «насолоти вищим та істинним благом».

Соціальна утопія Середньовіччя постійно перетинається з мрією про блаженне життя, коли не буде необхідності працювати і де усього буде вдосталь (країна Cockaigne чи Schlaraffenland). Казкова країна змальована у «Декамероні», у якій «виноградні лози підв'язуються ковбасками, за шеляга можна купити гуску ще й гусеня в додачу; там є гора вся з струганого пармезанського сиру; люди, що на ній живуть, тільки те й роблять, що ріжуть локшину, ліплять вареники, варять те все у

ющі з-під каплунів і кидають додолу – хто скільки впіймає, стільки й має; а попід горою тече річка з сутого солодкого вина, що в ній і краплі води нема, – такого питва більше ніде в світі не буває» [7; 441-442]. Про такі мрії розповідають і поема німецького сатирика С. Бранта «Корабель дурнів», і шванк мейстерзінгера Г. Сакса «Країна ледарів», і однойменна картина фламандського художника П. Брейгеля Старшого «Країна ледарів».

Можливо, соціальні утопії доби Середньовіччя мали (зважаючи на історичні особливості визначеного періоду) й несуттєвий вплив на формування суспільної свідомості, та все ж таки вони істотно позначилися на подальшій еволюції європейської утопічної традиції.

Середньовічні провіденційні уявлення зруйновано ренесансною культурою, нею ж створено сприятливі умови для виникнення множинності соціальних утопій, що актуалізувало пошуки досконалого суспільства. Утопічні проекти ідеальних держав періоду Відродження, відтворюють прагнення свободи, справедливості та пов'язаної з нею рівності. Водночас, утопічний світ сприймається як суто культурна цінність: «митець милується ним замріяно і відсторонено, не належаючи до нього безпосередньо» [6; 375].

Здобутком ренесансної культури стануть класичні утопічні проекти Т. Мора, й, пізніше, Т. Кампанелли – «Утопія» та «Місто сонця». Ідеальну державу і в Т. Мора, і в Т. Кампанелли очолюють філософи, які присвятили себе спогляданню вічних ідей, мудреці, які є абсолютними правителями державних справ та приватного життя окремого громадянина. Під їх наглядом здійснюється керування життям не лише дорослої людини, а й дитини, з нею мудреці займаються «гімнастикою, бігом, метанням дисків та іншими вправами й іграми» [11; 785].

Головною утопічною колізією видається уявлення про співвідношення праці й дозвілля в омріяному суспільстві. Ідеальна праця – це кількогадинна щоденна, переважно вільна, творча трудова діяльність, що здійснюється на умовах рівної, жорстко регламентованої участі. Т. Мор визначив шестигодинний робочий день, за відсутності такої потреби, «кількість робочих годин» скорочується [14; 489]. Щоправда, серед населення ідеальної держави багато й таких, хто «немає ніякого дозвілля», хто «вирішив заслужити щастя, яке очікує їх після смерті, ... вони дбають про дозвілля інших, перебуваючи постійно у справах та праці» [14; 529].

У місті Сонця працюють «не більше чотирьох годин на день; увесь інший час проводиться у приємних заняттях науками, у спілкуванні, читанні, розповідях, листуванні, прогулянках, розвитку розумових і тілесних здібностей, і все це робиться з радістю» [11; 790].

Пропагування утопічних постулатів і принципів (віра в добро та виховання, установка на щастя, справедливий розподіл благ) вплинуло на уявлення про дозвілля утопічного суспільства, у якому визнається лише такий відпочинок, мета якого – набуття різноманітних знань. Тому переважають ті форми дозвілля, які мають на меті «істинні духовні задоволення» – саме вони визнаються найвищими життєвими цінностями в ідеальній державі Т. Мора. Натомість, у переліку безглузких занять, не гідних вільної людини, як і в Т. Кампанелли, зазначено гру в кості, полювання, птахоловство [14; 499-504].

Щоправда, пропагуючи свободу людини, утопісти дарують їй «разом із щастям» сифогрантів, головним обов'язком яких є «турбота про те, щоб ніхто не байдикував» [11; 486]. Як бачимо, дозвілля Мора та Кампанелли, як і платонівське дозвілля, характеризується регламентацією, жорстокістю, несвободою, замкненістю.

Утопічні концепції Нового часу детермінуються суттєвими соціально-економічними, ідеологічними, релігійно-культурними, суспільно-політичними змінами в суспільстві й пропагуються у конституційних проектах та філософсько-теологічних трактатах, політичних петиціях й памфлетах, релігійних проповідях та програмних документах.

Так, ідеологія прогресизму викладена у праці Ж. А. Кондорсе «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму» (1795 р.), у якій обґрунтовано перспективу безмежно вдосконалювати людську природу завдяки науковим знанням, чого неможливо досягнути без наявності дозвілля [12; 686]. Поступальний рух на ранніх стадіях розвитку людства Ж. А. Кондорсе характеризує як дуже повільний, адже «...невпевненість і складність боротьби за існування, вимушене чергування крайньої втоми і абсолютного відпочинку не дозволяли людині мати те дозвілля, за якого, працюючи думкою, вона могла б збагатити свій розум новими поєднаннями ідей» [12; 687]. Тому й промисловість зароджується лише тоді, коли «більша безпека, більш забезпечене і постійне дозвілля дають людині можливість присвятити себе роздумам або ж, у крайньому випадку, системному спостереженню» [12; 688].

У тому, що в ідеальній державі значну увагу урядовці мають приділяти дозвіллю населення, його праву на відпочинок і задоволення, переконаний і Ж.-Ж. Руссо. «Ви хочете, щоб народ був діяльним і працелюбним? Дайте йому свята, влаштуйте розваги, які допоможуть йому полюбити свої заняття, і відніміть у нього привід бажати іншого, більш легкого. Дні, витрачені на це, навчать краще

цінувати інші. Керуйте розвагами, щоб утримати їх у межах благопристойності, – ось справжній спосіб надихнути народ до праці» [18; 168].

Цілісну утопічну концепцію, що вплинула на подальший розвиток утопічної думки, обґрунтовує марксистська ідеологія. На думку К. Маркса, провідною метою соціального і технічного прогресу має стати зведення до мінімуму необхідної праці в суспільстві, змістовне наповнення вільного часу творчістю, освітою, товаришським спілкуванням, «вільною грою фізичних й інтелектуальних сил, навіть святкуванням» [13; 274-275]. Поділяючи вільний час на час дозвілля і час піднесеної діяльності, К. Маркс наголошував, що дозвілля є часом, заповненим заняттями, спрямованими на відновлення й оновлення життєвих сил і здібностей людини, а час піднесеної діяльності – «царством свободи», що «не поглинається безпосередньо промисловою працею, а залишається вільним для задоволення, для дозвілля, у результаті чого відкривається простір для вільної діяльності й розвитку» [13; 344]. Сутність вільного часу обґрунтовується як діалектична протилежність праці і зводиться до нерегламентованої процесами виробництва діяльності, в основі якої – свобода вибору людини. Прикметною у цьому контексті є думка Х. Арендт: «Маркс..., чиї судження про майбутнє бездержавне і безкласове суспільство такі збіднені, не раз висловлював сподівання, що діяльність цього суспільства, яке майже не працює, буде полягати в любительських заняттях» [4; 164].

Із початку ХХ ст. дозвілля у сучасній культурі сприймається не як щось нездійсненне чи неможливе, людська фантазія чи відсторонене мислення, а як ідеал, соціально-культурний проект, який може бути реалізований за наявності певних умов. Дозвілля, представлене у різних утопічних проектах та сюжетах, презентується як:

- складова особистісної утопічної ідеї та символ самоствердження, без наявності якого досягнення щастя у власному житті визнається неможливим (згадаймо бодрійярівське «туристи роблять Німеччину»). При цьому реальні радощі й життєві досягнення індивідом не сприймаються й до уваги не беруться;

- символ «ідеального» відпочинку. Цю тезу найлегше довести на прикладі туристичної індустрії, що не лише популяризує, але й насаджує думку про необхідність відвідання екзотичних локацій та культурних пам'яток світу, дорого-вартісних курортів чи круїзних турів, або ж об'єктів, оповитих певною містичністю, загадковістю й легендами. Як цілком слушно зазначає Д. Рубан, для сучасного туризму «характерним є попит на утопію, інтерпретація реального світу як утопії та продовження утопії», «утопія виступає не як основоположна, а як провідна ідея сучасного туризму, особливо виїзного» [20; 164];

- складова урбаністичної утопії, що пояснює бажання сучасної людини відмежуватися від міста із його реальними проблемами, й втекти у світ футуристичних фантазій;

- складова культурної політики держави, що має на меті конкретні політичні й соціальні перетворення.

Висновки. Соціальна утопія, будучи опосередкованим відображенням тих складних й неоднозначних суспільних процесів, що характеризують історичний розвиток європейських країн, концентрує у собі сподівання людства на краще життя. Уявлення мислителів про досконалу державу змінюються відповідно до певної реальності у всьому розмаїтті її суперечностей: особливостей культури, складу духовного життя, рівня розвитку суспільної свідомості, ідеологічних принципів та постулатів, що програмує зміни соціальної дійсності. Мислителі-утопісти підкреслюють суспільну значимість дозвілля в утопічній державі, дискутуючи над питаннями співвідношення праці й вільного часу, колективного та індивідуального дозвілля, фізичних і духовних культурних практик.

Абстрагуючись від вторинних особливостей утопічних проектів на різних етапах розвитку культури, ми акцентували увагу на сутнісних його ознаках. Зокрема, аналіз значимості дозвілля та його сутнісного наповнення в соціальних утопіях дозволяє стверджувати, що:

- дозвілля є невід'ємною складовою моделі ідеального суспільства й обґрунтовується як таке, що здатне сприяти усуненню будь-яких суспільних суперечностей (політичних, виховних, соціальних, культурних, ідеологічних);

- раціоналізм у виборі дозвіллевих практик, жорстка регламентація вільного часу, втрата свободи вибору на дозвіллі й, відповідно, «знеособлення» людини, виправдовуються необхідністю удосконалення суспільного життя, адже держава може бути щасливою лише у своїй цілісності;

- тісний взаємозв'язок дозвілля з різними процесами державотворення (політикою, вихованням, мистецтвом) й спрямування дозвіллевих практик на формування відповідної аксіологічної системи мають на меті виховання «нової» людини;

- гаслом утопічної державної політики у галузі дозвілля є бажання зробити людину щасливою й створити умови для отримання нею насолоди, іманентної людині. Тобто, моральною основою суспільного устрою населення утопічної держави є досягнення насолоди, щастя й дотримання цих норм;
- співвідношення роботи й дозвілля характеризується неперервним дискурсом про можливість трансформації праці як важкої трудової повинності у вільну й креативну форму людської діяльності, злиття дозвіллевих занять із професійними, що дозволить виконувати останні із творчим піднесенням та натхненням.

Список використаної літератури

1. **Августин Бл.** О граде Божиим. Минск: Харвест; АСТ, 2000. 1294 с.
2. **Августин Бл.** Энхиридион или о вере, надежде и любви / отв.ред. С. И. Еремеев. Киев: УЦИММ–ПРЕСС; ИСА, 1996. 411 с.
3. **Антична література:** зразки старогрецької та римської художньої літератури / Упоряд. О. І. Білецький. Київ: Рад. школа, 1938. 510 с.
4. **Арендт Х.** Vita Activa, или о деятельности жизни / пер. с нем. и англ. В. В. Бибикина ; [Под ред. Д. М. Носова]. СПб.: Алетейя, 2000. 437 с.
5. **Аристотель.** Політика / пер. із давньогр. та передм. О. Кислюк. Київ: Основи, 2005. 238 с.
6. **Баткин Л. М.** Итальянские гуманисты: стиль жизни и стиль мышления / отв. ред. М. В. Алпатов. Москва: Наука, 1978. 200 с.
7. **Бокаччо Дж.** Декамерон. Харків: Фоліо, 2004. 672 с.
8. **Гесіод.** Роботи і дні. Антична література: хрестоматія / [упоряд. О. І. Білецький]. Київ: Рад. школа, 1968. С. 116–124.
9. **Гомер.** Одиссея / пер. із старогрецької Б. Тена. Харків: Фоліо, 2004. 574 с.
10. **Горацій.** Твори / пер. з лат. А. Содомори. Київ: Дніпро, 1982. 254 с.
11. **Кампанелла Т.** Город Солнца. *Антология мировой философии: Возрождение.* Минск; Москва: Харвест; АСТ, 2001. С. 777–799.
12. **Кондорсе Ж. А.** Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. *Антология мировой философии.* В 4-х т. Т. 2. *Европейская философия от эпохи Возрождения по эпоху Просвещения* / [общ. ред., вступ. статья В. В. Соколов]. Москва: Мысль, 1970. С. 685–693.
13. **Маркс К.** Капитал. К. **Маркс, Ф. Энгельс.** Соч. 2-е изд. Москва: Изд-во полит. лит., 1969. Т. 23. 908 с.
14. **Мор Т.** Утопия. *Антология мировой философии: Возрождение.* Минск: Харвест; АСТ, 2001. С. 479–538.
15. **Платон.** Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 с.
16. **Платон.** Законы / пер. с древнегр.; общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. Москва: Мысль, 1999. 832 с.
17. **Плиний Младший.** Письма Плиния Младшего / подгот. М. Е. Сергеев, А. И. Доватур, В. С. Соколов. М.-Л.: Наука, 1950. 577 с.
18. **Руссо Ж.-Ж.** Письмо к Д'Аламберу о зрелищах. *Избр. соч. в трех т.* Т. 1 / сост. и автор вступ. статьи И. Е. Верцман; пер. с франц. Москва: Гос. изд-во худ. лит., 1961. С. 65–177.
19. **Сенека Л. А.** Моральні листи до Луцілія / пер. з латин. А. Содомора. Київ: Основи, 1995. 604 с.
20. **Утопические проекты в истории культуры:** Сб. материалов Всеросс. междисциплинарной науч. конф. «Утопические проекты в истории культуры» (к 500-летию «Утопии» Т. Мора). Ростов-на-Дону, Изд-во «Фонд науки и образования», 2017. 308 с.
21. **Эрлихсон И. М.** Генезис идей социальной утопии в английской общественной мысли второй пол. XVII – начала XVIII в.: автореф. дис... д-ра ист. наук: спец. 07.00.03. Москва, 2009. 41 с.
22. **Davis J.** Utopia and the ideal society. A study of English Utopian writing 1516-1700.- Cambridge: Cambridge university press, 1981. P. 20–36.

References

1. **Avgustin Bl.** O grade Bozhiem / Minsk: Kharvest; AST, 2000. 1294 s.
2. **Avgustin Bl.** Enkhiridion ili o vere, nadezhde i lyubvi / отв.ред. S. I. Yermeev. Kyiv: UTsIMM–PRYeSS; ISA, 1996. 411 s.
3. **Antichna literatura:** zrazki starogretskei ta rimskoi khudozhnoi literaturi / Uporyadnik O. I. Biletskiy. Kyiv: Rad. shkola, 1938. 510 s.
4. **Arendt Ch.** Vita Activa, или о деятельности жизни / пер. W. Bibichina. SPb., 2000. 437 s.
5. **Aristotel.** Politika / пер. z davnogr. ta peredm. O. Kislyuk. Kyiv: Osnovi, 2005. 238 s.
6. **Batkin L. M.** Italiyanskie gumanisty: stil zhizni i stil myshleniya / отв. ред. M. V. Alpatov. Moskva: Nauka, 1978. 200 s.
7. **Bokachcho Dzh.** Dekameron. Kh.: Folio, 2004. 672 s.
8. **Gesiod.** Roboti i dni. *Antichna literatura: khrestomatiya* / [uporyad. O. I. Biletskiy]. Kyiv: Rad. shkola, 1968. S. 116–124.
9. **Gomer.** Odisseyia / пер. iz starogretskei B. Tena. Kh.: Folio, 2004. 574 s.
10. **Goratsiy.** Tvorii / пер. z lat. A. Sodomori. Kyiv: Dnipro, 1982. 254 s.

11. **Kampanella T.** Gorod Solntsa. *Antologiya mirovoy filosofii: Vozrozhdenie*. Minsk: Kharvest; AST, 2001. S. 777–799.
12. **Kondorse Zh. A.** Eskiz istoricheskoy kartiny progressa chelovecheskogo razuma. *Antologiya mirovoy filosofii*. V 4-kh t. T. 2. Yevropeyskaya filosofiya ot epokhi Vozrozhdeniya po epokhu Prosveshcheniya / [obshch. red., vstup. statya V. V. Sokolov]. Moskva: Mysl, 1970. S. 685–693.
13. **Marks K.** Kapital. K. Marks, F. Engels. *Sochineniya*. 2-e izd. M.: Izdatelstvo politicheskoy literatury, 1969. T. 23. 908 s.
14. **Mor T.** Utopiya. *Antologiya mirovoy filosofii: Vozrozhdenie*. Minsk: Kharvest; AST, 2001. S. 479–538.
15. **Platon.** Derzhava / per. z davnogr. D. Koval. Kyiv: Osnovi, 2000. 355 s.
16. **Platon.** Zakony / per. s drevnegr.; obshch. red. A. F. Loseva, V. F. Asmusa, A. A. Takho-Godi. Moskva: Mysl, 1999. 832 s.
17. **Pliniy Mladshiy.** Pisma Pliniya Mladshego / podgot. M. Ye. Sergeenko, A. I. Dovatur, V. S. Sokolov. M.-L.: Nauka, 1950. 577 s.
18. **Russo Zh.-Zh.** Pismo k D'Alambergu o zrelishchakh. *Izbrannye sochineniya v trekh tomakh*. T. 1 / sost. i avtor vstup. stati I. Ye. Vertsman; per. s frants. Moskva: Gos. izd-vo khud. lit., 1961. S. 65–177.
19. **Seneka L. A.** Moralni listi do Lutsiliya / per. z latin. A. Sodomora. Kyiv: Osnovi, 1995. 604 s.
20. **Utopicheskie proekty v istorii kultury** / Sbornik materialov Vserossiyskoy mezhdistsiplinarnoy nauchnoy konferentsii «Utopicheskie proekty v istorii kultury (k 500-letiyu «Utopii» T. Mora)». Rostov-na-Donu, Izd-vo «Fond nauki i obrazovaniya», 2017. 308 s.
21. **Erlikhson I. M.** Genezis idey sotsialnoy utopii v angliyskoy obshchestvennoy mysli vtoroy poloviny XVII - nachala XVIII v.: avtoref. dis. dokt. istor. nauk: spets. 07.00.03. Moskva, 2009. 41 s.
22. **Davis J.** Utopia and the ideal society. A study of English Utopian writing 1516-1700.- Cambridge: Cambridge university press, 1981. P. 20–36.

ДОСУГ В ЕВРОПЕЙСКОЙ УТОПИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ: КУЛЬТУР-ФИЛОСОФСКИЙ ДИСКУРС

Петрова Ирина Владиславовна – доктор культурологии, профессор, профессор кафедры ивент-менеджмента и индустрии досуга, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

Целью статьи является обоснование значимости досуга в контексте утопического дискурса. Методология исследования включает общенаучные, исторические и культурологические методы. Научная новизна исследования заключается в систематизации досугового опыта, накопленного в разноплановой «утопической» литературе. Выводы исследования доказывают, что досуг является неотъемлемой составляющей модели идеального общества. Рационализм и регламентация досуговых практик необходимы для усовершенствования общественной жизни и воспитания «нового» человека. Соотношение работы и досуга характеризуется непрерывной дискуссией о трансформации труда как тяжелой трудовой повинности в свободную, креативную форму человеческой деятельности.

Ключевые слова: утопия, досуг, культура, утопическая традиция, страна счастья, идеальное государство.

LEISURE IN EUROPEAN UTOPIAN TRADITION: CULTURAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Petrova Iryna – D.Sc. in Cultural studies, Professor of Event Management and Leisure Industry Department, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

A purpose of the research is a reasoning of leisure significance in a context of utopian discourse. A methodology of the research comprises the general scientific, historical and cultural methods. A novelty of the research lies in a systematization of leisure experience accumulated in a diverse «utopian» literature. A conclusion of the research demonstrates that leisure is an integral component of a perfect society model. A rationalism and regulation of leisure practices are necessary to improve a social life and educate a «new» personality. The correlation of work and leisure is characterized by uninterrupted discourse about transformation of work as a hard labor obligation into a free, creative form of activity.

Key words: utopia, leisure, culture, utopian tradition, happiness country, perfect state.

LEISURE IN EUROPEAN UTOPIAN TRADITION : CULTURAL AND PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Petrova Iryna – D.Sc. in Cultural studies, Professor of Event Management and Leisure Industry Department, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

The aim of this paper is a reason a role and significance of leisure in a context of utopian discourse.

Research methodology. It's characterized by polydisciplinarity which comprises the general scientific, historical and cultural methods that allows author review leisure as an important component of European utopian tradition; highlight the typical features and identify a role of leisure in utopian projects, ideas and plots.

Novelty. It lies in an analysis of leisure and systematization of leisure experience accumulated in a diverse «utopian» literature (treatises, dialogues, projects, programs).

Results. It demonstrates that leisure is an integral component of a perfect society model and perceived as it's able to make for elimination of any social contradiction; a rational approach and regulation of leisure practices are conditioned by necessity of social life improvement and directing on an education of "new" personality; a correlation of work and leisure is characterized by uninterrupted discourse about transformation possibility of work as a hard labor obligation into a free and creative form of activity.

Key words: utopia, leisure, culture, utopian tradition, happiness country, perfect state.

Надійшла до редакції 1.10.2019 р.

УДК 75.052 (410) «20»

СТРІТ-АРТ ЛОНДОНА В КОНТЕКСТІ МОНУМЕНТАЛЬНОГО ЖИВОПИСУ АНГЛІЇ

Шеменьова Юлія Володимирівна – аспірантка кафедри образотворчого мистецтва,
Інститут мистецтв Київського університету ім. Б. Грінченка, Київ
orcid.org/0000-0003-0570-3613
doi.org/10.35619/ucpmk.vi31.232
y.shemenova@kubg.edu.ua

Стаття висвітлює особливості становлення та розвитку стріт-арту Лондона у контексті монументального стінопису Англії. Зазначено процес переходу концептуального мистецтва з галерейного простору на вулиці англійської столиці. Вказано види та стилі місцевого стріт-арту. Окреслено специфіку вуличного арту в районах Shoreditch, Old Street та Brixton. Визначено індивідуальну тематику творів графіті-митців під псевдо Sweet Toof, Banksy, Fanakapan, Pegas, Jonesy, Bambi, James Corchan та Franky Strand. Висвітлено процес збереження та захисту тамтешніх вуличних стінописів.

Ключові слова: стріт-арт, монументальний живопис, мурали, графіті, Англія, Лондон.

Постановка проблеми. Образотворче мистецтво Англії ще з доби раннього Середньовіччя відоме, насамперед, прикладними виробами та книжковою мініатюрою. Монументальна скульптура та живопис в означеній державі не набули широкого розвитку, на відміну від Франції та Німеччини. В оздобленні англійських соборів чудовий пластичний декор стояв на щабель вище у порівнянні з сюжетними зображеннями на стінах. Слабкий розвиток монументального живопису частково пояснюється тим, що у мистецтві дороманської Англії майже не було традиційних зображень людини. Лише протягом X ст. у соборах почала з'являтися кам'яна скульптура.

Однією з найдавніших збережених пам'яток цієї доби є рельєф із зображенням боротьби Архангела Михаїла з Сатаною Собору в Саутвеллі (Southwell Minster), де помітний вплив орнаментального стилю, що поширювався зі скандинавських країн.

Утім, вже наприкінці XIII – початку XIV ст. у Вестмінстерському абатстві були створені монументальні розписи в південному «рукаві» трансепту капели Святої Віри. Дані стінописи, що зображували апостола Фому та Святого Христофора вважаються найкращими зразками монументального живопису середньовічної Англії. При цьому, бурхливі історичні події та громадянські війни XV ст. мало сприяли активному розвитку монументального мистецтва [3].

Уже у XVI ст. значного розвитку набув парадний класичний портрет. Заснування істинно національного англійського стилю в живописі пов'язують з ім'ям В. Хогарта (William Hogart), мистецтво якого позначене аристократичністю і стриманістю. Пізніше, 1848 р. у Лондоні засновано організацію художників під назвою «Братство прерафаелітів». Відомі митці цього об'єднання Д. Габріель Росетті (Dante Gabriel Rossetti), Д. Еверет Мілле (John Everett Millais) та Е. Берн-Джонс (Edward Burne-Jones) вважали ідеальним мистецтвом італійського раннього Відродження. Звідси, поява у їх творчості біблійних і міфологічних сюжетів, запозичених, насамперед, з англійської й європейської середньовічної міфопоетики. Подібні полотна означених майстрів, зазвичай, були наповнені символічними деталями та прихованими сенсами [4].

Проте, вже на початку XX ст. новітні художники змінюють образ англійського мистецтва, повертаючи його у бік розкутості та відмови від цензури. Початок такого мистецтва з середини XX ст. пов'язують із творчістю Ф. Бекона, котрий мав статус одного з найтрагічніших митців минулого століття. Він зображував дивних створін і деформовані фігури, що завжди перебували у спотворених ракурсах «Три стадії фігури у підніжжя Розп'яття» 1944 р. (Three Studies for Figures at the Base of Crucifixion 1944).

Нині Лондон є одним із світових центрів концептуального мистецтва. Найвидатнішим із сучасних англійських концептуалістів вважають Д. Хьорста (Damian Hirst) з його інсталяціями «Природознавство»